

Nagyváradai életünkből – az Ady Endre Irodalmi Kör 2.

Az interjút Molnár János készítette az interneten 1998 márciusában¹

Tóth Ilona, Göteborg

(Összesített válaszok a Molnár János kérdéseire)

Valamikor 1974-ben voltam először az Ady-körön. Tizedik osztályba jártam, s egy osztálytársnóm, akivel közös volt az irodalom iránti érdeklődésünk, hívott el magával. Aznap ún. műhely-kör volt, egy ismerősének a versei kerültek felolvasásra, úgy emlékszem, Török Miki volt a vitaindító. Az biztos, hogy a kultúrház egyik földszinti, balra eső kistermében voltunk.

Nagyon meg voltam illetődve, mert úgy tűnt, hogy ott mindenki mindenkit ismert – kivéve engem. Olyan vonzóan belterjes volt az egész, határozottan úgy éreztem, hogy jó volna középük tartozni. Mellette azonban jelentkezett egy enyhe ellenérzésem is, mert egyik-másik ember túl harsány, túl nagyképű volt, maga a költő pedig spicces egy kicsit... Ettől kezdve időnként egyedül is elmerészkedtem a körre, de ez biztos nem esett meg túl gyakran.

Valamivel később kezdtem járni Farkas Teri néni színjátszást, versmondást tanító kurzusaira, ahol több Kortárs-tag is megfordult, tőlük hallottam egy-egy köri rendezvényről. Két tanfolyamtársammal – Budai Karcsival és Vasadi Sanyival – néha elmentünk a körre, s aztán megbeszéltük mindazt, amit ott láttunk-hallottunk, s amit ott persze nem mertünk elmondani.

1976-ban aztán, épp egy köri rendezvényen, megismerkedtem Szabó Béla² bácsival, aki rendszeres látogatója volt a körnek; okos szép hozzászólásai voltak mindig. Gyönyörű, válogatott művekből álló könyvtárából gyakran kértem kölcsön olvasnivalót. Vele nagyon szívesen mentem a körre, mert a legszélsőségesebb véleményeket és megnyilvánulásokat is helyére tudta tenni számomra egy-két precíz megfogalmazásával. Így már nem voltak olyan félelmetesek...

Béla bácsi egyébként 1978 őszén bekövetkezett haláláig hűségesen eljárt a péntek esti körökre, mindig volt véleménye a hallottakról. Lakása, otthona többünk számára jelentett egy olyan barátságos oázist, ahová jó volt megérkezni, ahol soha nem éreztük azt, hogy zavarunk, hogy alkalmatlan időben jöttünk. A nagy hiányok idején is előteremtette vendégeinek a kávé és a cigarettát (ő maga nem dohányzott), körök után volt, hogy nála, az ő Körös utcai lakásán folytattuk a beszélgetést. Később Karcsinak és nekem különösen sokat jelentett az ő atyai jó barátsága. A sors rendezése, hogy halála után az ő lakásában laktunk, itt nyomtattuk az Ellenpontokat is. Akkor is, később is, a nehezebb időkben, nagyon hiányzott nekünk az ő bölcs, szerető, mindig segítőkész lénye.

Rendszeresen aztán 1977 őszétől jártam a körre, amikortól már – Karcsi feleségeként – a szervezésbe és a szervezés körüli munkákba is bekapcsolódtam. Akkoriban ő volt a kör vezetője, bőven volt tehát miben segítenem.

Különösen eleinte rengeteg izgalommal járt számomra ez a munka. Tulajdonképpen egyszeriben a mély vízbe kerültem, hiszen ezeket az embereket én csak kívülről ismertem eddig, a szervezés mibenlétéről meg szinte semmit sem tudtam. Most egyszeribe belülről

¹ Az interjú a *Péntek esti szabadságunk – A nagyváradai Ady-kör húsz éve* című kötet számára készült. Bihari Napló Kiadó, Nagyvárad, 1998, 138-147. o. A feltett kérdések ugyanazok, mint amelyekre Tóth Károly Antal válaszolt.

² Szabó Béla nyugdíjas asztalosmester, aki sokkal inkább értelmiségi ember volt, mint nem egy tanár. 1976 őszétől haláláig az Ady Endre Irodalmi Kör szűkebb vezetőségének a tagja volt. (T. K. A. megjegyzése.)

láttam őket, s miután meglehetősen naiv és felkészületlen voltam, jó néhány csalódást, sőt bántást kellett elkönyvelnem, amíg megtanultam, hogy nagyjából senki és semmi nem az, akinek és aminek elsőre látszik. Ezt nyilván pozitív értelemben is mondhatom.

Aztán ott voltak a kör neves meghívottai egész Erdély területéről. Jó néhány nevet ismertem már a hazai magyar folyóiratokból, de hát az most egészen más volt, ez már személyes ismeretséget jelentett. Ezért gyakran nem is a körön „hivatalosan” elhangzott előadást tartottam a legfontosabbnak és izgalmasnak, hanem mindazt, ami azt megelőzte, a kapcsolatfelvételtől kezdve a vendég megérkezéséig, s aztán az előadás utáni, magánlakásokon folytatott beszélgetésekig. Nekem hallatlanul nagy élmény volt rálátást nyerni az erdélyi magyar művelődés múltjára, jelenére. És nagyon sok emberrel mélyreható, ösztönző, szinte megtisztító élmény volt találkozni. Ám ne hidd, hogy a név nagyságától függött ez az élmény. A rajongástól a megszállottsáig, a komoly tudástól az alázatig mindenféle emberi magatartással találkozhattam – és rengeteget lehetett tanulni belőlük és általuk.

De minden bizonnyal ennél fontosabb, talán meghatározóbb is volt a kör magját alkotó váradiakat megismernem. Nem emlékszem olyan periódusra, amikor ne lett volna valamiféle feszültség a kör egyes tagjai között. Volt ott minden, elvi és ízlésbeli különbségektől, politikai analfabetizmustól a túlérzékenyséig, személyes ellentétekig minden. Nagy barátságok, nagy szerelmek, nagy féltékenységek, nagy haragok. Volt, aki túl konzervatív volt egyesek szemében, volt, aki túl hőzöngő. Volt, aki az avantgárdra esküdött, volt, aki a népi kultúra ápolásában látta a túlélés esélyeit. És volt olyan is, aki azzal tüntetett, hogy gyűlöli a népi kultúrát... Néha örült veszekedések voltak, aztán előbb-utóbb csöndes kibékülések. A legfontosabb mégis az volt, hogy a kör működött, hogy össze tudtak dolgozni, ha kellett, hogy meg tudtak inni egymással egy pohár bort úgy, hogy közben mindenki érezte: összetartoznak.

Én helyzetemnél és természetemnél fogva nyilván túl érzékeny voltam, de tény, hogy nem is igen kíméltek, ha úgy hozta a kedvük. Mint ahogy egymást sem, de az mennyire másnak tűnt nekem! Mert az is volt, hiszen ők ismerték jól egymást, s néha egy vállrándítással elintézték egymás hülyeségeit. De, úgy látszik, mégis túléltem. Annál is inkább, mert mi Karcsival együtt dolgoztunk, s nekem elsősorban az ő véleménye volt a fontos minden vitás kérdésben. Tény viszont, hogy néha nagyon elege lehetett az embernek. Egy-egy kör megszervezése annyi vesződséggel járt, hogy mire eljött a péntek, már örülni sem tudtam. Ha ehhez még hozzávesszük, hogy időnként kifejezett rosszindulattal, alattomosággal találkozott az ember, akkor nem csodálkozhatunk, ha jó érzés volt néha egy-egy embert hosszabb ideig nem is látni. Azonban tényleg nem ez volt a jellemző.

1979-ig mi albréletben laktunk. Házigazdáink kedves, megértő emberek voltak, így egyetlen, ám meglehetősen nagyméretű szobánkban viszonylag sokan elfértünk körüli ülések után vagy egyéb alkalmakkor. Még '79 tavaszi évadjában is elsősorban másoknál jöttünk össze a pénteki ülések után. Néha Varga Gabiéknál, néha Gittaiéknál, Kertészéknél, itt-ott. Én főleg a Török Mikiéknél tartott összejövetelekre emlékszem, mert rendkívül nagy, izgalmas, meleg hangulatú találkozások voltak ezek, időnként veszekedésekkel fűszerezve. De emlékszem, az emberek kíváncsiak voltak egymásra!

A '79-es őszi évadtól kezdve főleg nálunk találkoztunk, hozzánk mentünk körüli ülések után. Lakásunk jó elhelyezkedése, valamint tágassága minden igényt kielégített: sokan elfértünk, a különböző helyiségekben különböző csoportok beszélgethettek, vitatkozhattak – a legtöbben mindig a konyhában! –, nem kellett suttogni (például Kallós Zoltán és a kolozsvári tánc házasok látogatásakor hajnali kettőig rophattuk a táncot), és viszonylag közel is laktunk a kultúrházhoz. Egyetlen hátránya ennek a lakásnak az volt, hogy a városháza szomszédsága miatt rendkívül közelről élvezhettük a toronyban Iancu óránként megszólaló indulóját. Szinte letaglózta az embert valahányszor felhangzott.

Ezekben az években – a köri „robbantás” után – kerültem be a nyolctagú vezetőségbe, s épp akkoriban szerveztük a legtöbb kört együtt Karcival. Sok meghívottunk volt abban az időben, egy-egy körre népes vendégsereg érkezett. Nagyon sok volt a hivatalos intéznievelő. Feletteseinkkel én csak a kultúrház igazgatójának a szintjéig „tartottam kapcsolatot”. Hozzá elég volt, ha egyedül mentem. Talán emlékszel rá, Robi leváltása után megegyeztünk, hogy legalább két ember megy mindig a felettes szervekhez köri ügyekben. Elkerülendő azt, ami már előzőleg megesett, hogy ti. egy embert meghazudtolnak később.

Eleinte háromhavonként, később havonként kellett leadnunk a tevékenységi tervet jóváhagyás végett. Tonea³ nagyon rendes volt, rendszerint úgy írta alá, hogy meg sem nézte. Ha azonban más is jelen volt, mégiscsak illet „elmélyülnie” benne, mielőtt aláírta, ilyenkor sűrű bólogatások közepette dicsérte programpontjainkat. Éppen ezért talán nagyon igazságtalan vagyok vele, ha elmondom a következő esetet, de nem is miatta teszem, hanem inkább az akkori helyzet érzékeltetésére.

1981. január 23-án Robotos Imre *Harc az abszurdal* címmel tartott volna előadást a kultúrház stúdiótermében. Össze is gyűltünk már jó néhányan, miközben a kultúrház előtti placon „lelkes” tömeg gyülekezett, hogy vidám dallal-tánccal ünnepeljék Moldva és Havasalföld egyesülését. Mi nemigen kívántunk ünnepelni, vártuk, hogy gyűljön a közönség. Egyszer csak kivágódott az ajtó, becsörtetett rajta Tonea, nyomában három géppisztolyos katona, akik azonnal elhelyezkedtek a terem hátsó részében, s ránk irányították a fegyvereiket. Eközben Tonea, karjaival buzgón integetve, kifelé buzdított bennünket, mondván: „Cenaclul Ady se suspendă, poftiți afară la hora unirii!” (*Az Ady-kör ülését fölfüggesztjük, tessék kimenni hórázni, azaz körtáncot járni.*) Kimentünk persze, ilyen kedves invitálásnak nem lehetett ellentállni. De nem táncoltunk. Néhányan, Imre bácsival együtt, lementünk hozzánk, s az útközben vásárolt vodkát egy csendes beszélgetés során elfogyasztottuk.

De ismétlem, Toneára nem ez volt a jellemző. Magyar titkárnője, Babika (Kondor Rozália) nagy segítségünkre volt időnként anyagiak előteremtésében. Meghívottaink tiszteletdíjat nem kaptak, örültünk, ha útiköltségüket ki tudtuk fizetni. De így is vállalták, hogy jönnek, éppen ezért különösen fontos volt, hogy az útiköltséget minden esetben előteremtsük. Ha nem sikerült hivatalos úton, a kör tagjai azt a saját zsebükből fizették. Nem mondom azt, hogy ráment ingünk-gatyánk, de ha figyelembe vesszük, hogy a vendégek ellátását végképp saját zsebből kellett megoldani, akkor ez már nem is volt olyan kicsi megterhelés az amúgy is kicsi jövedelemmel rendelkező tagok számára. Volt, akinek nem is volt jövedelme. És nem egy körön volt népes vendégsereg, mint már említettem.

Külön izgalmat jelentett – különösen meghívottak esetében –, hogy megkapjuk-e a megfelelő termet. Tonea „országglása” alatt a kultúrházban legalább abban biztosak lehetünk, hogy nem ver át bennünket pusztá rosszindulatból. A másik izgalmat a plakátok szolgáltatták. Karcival és Gittai Pistával hárman voltunk „plakátfelelősök”, ha Pista nem ért rá valamiért, akkor ketten maradtunk. Programtól függően írtunk több-kevesebb plakátot, s voltak bizonyos exponáltabb helyek, ahová mindig tettünk: a nagykönyvtárhoz, a „Mogyorós” líceumhoz⁴, az Eminescu könyvesbolt kirakatába, a kultúrházhoz. Voltak helyek – nyilván nem a könyvesbolt –, ahonnan már másnapra eltűntek a plakátok. Ezért nem ártott ellenőrizni másnap-harmadnap a már kitett plakátok sorsát, s ha kellett, pótolni.

Aztán, mint tudod, a kör mindenkori felelősének a dolga volt idejében leadni a hírt az újságnál, hogy csütörtökön megjelenhessen. Lévén én szabadabb, mint mások, ezt is gyakran csináltam. Egyébként többnyire Varga Gabi intézte.

³ Gheorghe Tonea a Szakszervezetek Kultúrházának az igazgatója volt, évekig ő adott termet az Ady-kör üléseihez.

⁴ A nagyvárad Orsolya rend iskolája a „szocializmus” éveiben az eredetileg magyar Mogyorós Sándor pártfunkcionárius elrománosodott nevét vette fel, és így Alexandru Moghioroș Líceumnak hívták. Ma Ady Endre Líceum a neve.

Olyan körök esetében, amikor helyi szerzők művei kerültek megvitatásra, a kör szervezőjének gondoskodnia kellett arról is, hogy még előző pénteken több példányban kiosszák a megvitatandó anyagot, hogy akit érdekel, az felkészülhessen a vitára. Ha kellett, többen is segítettünk a szerzőnek a sokszorosításban, hiszen az írógéppel egyszerre csak nagyon kevés jól olvasható másolatot lehetett készíteni.

Többször maga a szerző volt az, aki felkért valakit vitaindításra, aki egyben be is mutatta őt a közönségnek, ha erre szükség volt. A vitaindítónak nagyon fontos szerepe volt abban, hogy milyen kapcsolat alakul ki a közönséggel a mű kapcsán, mennyire tud minél több embert bevonni a vitába. Végeredményben abban tehát, hogy mennyire értik a művet. Általában, ha arról beszéltünk, hogy valakinek köre lesz, az első kérdés biztosan az volt: ki lesz a vitaindító.

Volt, hogy – elsősorban versek esetében – hivatásos színészeket kértünk meg a művek felolvasására. A váradi magyar társulat akkori tagjai közül majdnem mindenki olvasott fel a körön.

A körök írásos anyagából igyekeztünk minden esetben eltenni egy-egy példányt. Később, a „robbantás” után, úgy döntöttünk, ún. jegyzőkönyvet készítünk minden körről. Tehát: dátum, az előadás címe, szerző neve, milyen számú közönség volt jelen, kik szóltak hozzá. Tulajdonképpen szeretnénk volna valamiféle archívumot létrehozni így a magunk számára. Külön vendégkönyvünk is volt. A nálunk így felgyűlt anyag legnagyobb része aztán az Ellenpontok utáni házkutatáskor a szeku gyűjtőszervezetének esett áldozatul. Nagy-nagy élvezettel és elégtétellel pakolták össze, és vitték el többek között ezeket is. Egyedül a vendégkönyv menekült meg, csodával határos módon: az ablakpárkányon volt, ott nem tűnt fel nekik.

A kör tagjai közül szinte mindenkinek voltak külföldi barátai, ismerősei. Ezek időről időre megjelentek Váradon, gyakran átutazóban Kolozsvárra, Marosvásárhelyre, vagy onnan visszafelé. Bár el-eljöttek a körre is, úgy emlékszem, nem ez volt a jellemző. Inkább lakásokon, a városban, kiállításokon találkoztunk. Azok a körök, amelyeken jelen voltak, nem hiszem, hogy megbízható képet adtak volna nekik a váradiakról, s a kör tagok tevékenységéről. Biztos, hogy inkább a barátaikon, ismerőseiken keresztül volt némi rálátásuk a körre, ha volt. Az egyes körökről mindenesetre általában vegyes benyomásokkal távoztak.

Később, amikor már sokan készültek áttelepülni a váradiak közül, s ennek arányában szaporodtak a civakodások is, külföldi ismerőseink, vagy ismerőseink ismerősei előszeretettel boncolgattak bennünket mint a kisebbségen belüli ilyen-olyan csoportosulást. Természetesen nekünk. Rémesen irritáló tudott lenni, ahogy egyik-másik megeresztette a fantáziáját... Szerencsére nem volt ez jellemző mindenkire. Tény, hogy a legtöbben baráti szándékkal jöttek, megismerni, segíteni akartak, kapcsolatot tartani. Azt hiszem, mindannyiunk számára sokat jelentettek ezek a barátságok, kapcsolatok. A beszélgetések megerősítettek, a könyvek, folyóiratok csökkentették a be- és elzártságérzetünket. Rengeteg akkor és ott fontos információhoz is jutottunk, ami nélkülük nem jutott volna be Romániába. Emlékszem egy Horváth Arannyal folytatott beszélgetésre, amikor ő hosszan fejtegette nekünk, hogy a váradiak épp az informáltságuk, a kapcsolataik, a város földrajzi fekvése miatt mennyire másak, mint például a kolozsváriak vagy Erdély egyéb részein élő sorstársaik. Úgy vélte, a váradiak rendelkeznek egyfajta különállással, majdhogynem függetlenséggel, éppen ezért nem is gondolkoznak az ország egészében úgy, mint más – nem partiumi – városokban kénytelenek. S ez nem mindig válik a váradiak javára – mondta. Mi persze ennek az ellenkezőjét állítottuk. Nem hiszem, hogy meggyőztük volna egymást.

Visszatérve tehát a „külföldiekre”, azt hiszem, elsősorban őket kellene megkérdezni benyomásaikról. Szerintem a jelenlétük mindenképpen serkentő volt, esetenként emelte a kör színvonalát.

Más irodalmi körökkel való kapcsolatunk nem nevezhető igazán intenzívnek. Legalábbis azokban az években, amelyekről itt szólok. Leginkább a kolozsvári Gaál Gábor Kör tagjaival

voltak jó kapcsolataink. Ők közösségként is meg-megfordultak Ady-köri előadásokon, de többnyire nem kifejezetten ezért jöttek Váradra, hanem barátait, ismerőseiket látogatták meg, hazafelé utazó külföldi vendégeiket kísérték el eddig. Inkább meghívottakként jöttek gyakrabban. Ebben a periódusban mi talán kétszer-háromszor fordultunk meg a Gaál Gáboron, talán Kőrössinek, Ara-Kovácsnak volt köre ott, de erre nem emlékszem igazán.

Valamikor 1981 elején vendégünk volt a nagykárolyi Vasárnapi Fórum, később viszonztuk a látogatást. Nagyon rokonszenvesek voltak nekünk, s nem tudom, ők hogyan érezték magukat nálunk, de mi Károlyban nagyon jól. A kastélyban tartották üléseiket, a váradiakat is itt mutatták be az érdeklődőknek. A köri ülés után bográcsgulyás és borospincék látogatása volt a következő napirendi pont. Míg a gulyás főtt, óriási beszélgetés folyt az egyik pincében, a környezetnek megfelelő hangulatban. Emlékszem, amikor már akadozott a beszélgetés, népdalokat énekeltünk, s Kádár Feri meg Gittai Pista hordón ülve igyekeztek kimerítően megismertetni egymást népdalkészletünkkel, Varga Gabi pedig kénytelen volt rákezdeni, hogy *Kossuth Lajos azt üzente...*

Emlékszem még a temesváriakra, akiket ugyancsak 1981-ben láttunk vendégül. Lelkes fiatal emberek voltak, népes társaság jött tőlük.

Hogy tevékenységünket mennyire figyelte a szeku, arra rendkívül egyszerű a válasz: teljes mértékben. Nem volt az Ady-kör olyan elhanyagolható tényező Várad, de még Erdély közművelődési életében sem, hogy megengedhették volna maguknak a lazaságot. Biztosan mindig voltak a köri üléseken megbízottaik, amivel, azt hiszem, mindenki számolt is. Az tehát, aki ott el merte mondani a véleményét, pláne ha annak valamilyen politikai kihallása is volt, az ennek ellenére tette. S ez tette véleményét még értékesebbé a többiek számára.

Voltak visszajelzések is olyan személyek részéről, akiket meglátogattak az „úriemberek”, vagy akiket beidéztek. Ők elmondták, hogy rendszerint valamilyen vonatkozásban szóba került a kör tevékenysége, vagy valamelyik köri tag személye. Ezekből a „beszélgetésekből” az is kiderült, hogy informáltak voltak az urak. Gondolom, akarták is, hogy ez nyilvánvaló legyen a számunkra. A nyílt megfigyelésről, kísérgetésről már nem is kell beszélnem, hiszen az szinte „természetes” volt.

Volt az udvarban – az evangélikus templom udvarában – egy kedves német ajkú szomszéd nénink, aki törve magyarul is beszélt. Temesvárról származott. Valamiféle gondnok vagy házmesterféle szerepet töltött be az udvarban, mindenesetre nála volt a házkönyv is. Ő mesélte, hogy távollétünkben ismeretlen úriemberek – általában kettő – érdeklődött az iránt, hogy van-e kulcsa a lakásunkhoz, látni akarták a házkönyvet is, valamint megfenyegették őt (!), hogy túl sokan járnak az udvarba. Kérdeztem Boriska nénit, hogy fél-e? Ő nem, mondta. Őt már nagyon kevés dologgal tudnák *ezek* megijeszteni, de minket félt.

Hogy az Ady Endre Irodalmi Körnek milyen szerepe volt Erdély kulturális életében, én nem tudom fölmérni. Várad magyar kulturális életében biztosan sok.

Aki Váradon a körre járt, többnyire járt az Irodalmi Kerekasztal előadásaira is, a Kortárs Színpad⁵ és a színház előadásaira is, koncertekre, kiállításokra is elment. Az emberek sok mindent megbeszélhettek egymással, kicserélhették véleményüket, egymásnak adták a híreket. Tény, hogy a legtöbb vitára, szóbeszédre, akár felháborodásra a köri előadások szolgáltatott alkalmat és lehetőséget. Ha valaki az Irodalmi Kerekasztal előadásaira ment, az biztosabban tudhatta, mit fog kapni az általában már ismert, neves előadótól. Az előadás utáni beszélgetés is a közönség és a vendégek között többnyire „konszolidált” formában zajlott. Mindez az Ady-körön egyáltalán nem volt biztos, nagynevű előadók esetében sem. Nem is beszélve egy-egy helyi titán nagy vitákat és indulatokat kavarázó köréről. Szóval, esetleg váratlan, előre nem látható sokknak tette ki magát az, aki ide eljött. Volt, aki meg is fenyegette a kört, hogy ide a lábát be nem teszi többet! (Ezek azért többnyire olyan körök

⁵ Ez egy amatőr színtársulat volt Nem egy tagja később hivatásos színész lett.

voltak, amelyek után Varga Gabi is felháborodva verte az asztalt, mondván: „Ti nem tudjátok, hol éltek!”, vagy: „Öregem, mi feljelentjük saját magunkat”.) Volt, aki tényleg nem jött többet, volt, akinek csak egy-egy kör feküdte meg a gyomrát, aztán kiheverte, s újra járnai kezdett közénk.

Természetesen sok jó körünk volt, amikor az előadó és a közönség olyan szellemi-érzelmi összjátékot tudott kialakítani, amitől sűrűvé vált a terem levegője. Nyugodtan mondhatom, néha katartikus élmény volt.

Egy-egy ilyen kör jótékony hatása szinte azonnal mérhető volt, sokat segített nekünk az akkori megéneklünkromániás mindennapok elviselésében. Egy kicsit megint szebb lett az élet, egy kicsit megint volt értelme mindennek, egy kicsit erősebbek lettünk tőle. Mert egyébként nemcsak fizikai értelemben éltünk akkor máról holnapra. A szó szoros értelmében bárkivel bármi megtörténhetett, perspektívában nemigen lehetett gondolkozni. Legfeljebb az elvándorlás perspektívájában.

Nyilván van olyan is, amit szívesen elfelejtenék. Szerencsére nem lehet. Mind közösségi, mind egyéni szempontból a legrombolóbb, a legbántóbb, s a legcsúnyább az volt, amikor valaki önös érdekből, nagyképűségből, féltékenységből bántott, pocskondiázott, akart lejáratni másokat. Ilyen is volt nem egy és nem egyszer.

A legkínosabb számomra azonban a saját köröm volt. Én nem voltam „hozzászólós” a körökön, a közszereplés nem nekem van kitalálva, akkor sem, ha könnyen adódik rá az alkalom. A saját írásaimmal meg különösen félttem előhozakodni. De amikor már Székely János elfogadta néhány versemet és novellámat közlésre az Igaz Szóban, hagytam, hogy Karcsi rábeszéljen egy körre. Úgy emlékszem, épp Te voltál a vitaindító, Jancsi. Hát borzalmas volt. Nem a Te vitaindítód, hanem az egész kör. Rendkívül feszült voltam, úgy éreztem, nem akadt két jó sorom sem a felolvasottak között, hogy senki sem akar hozzászólni, aki mégis megteszi, az csak udvariasságból stb. Az életben nem vállalkoznék rá többet! Aztán a szeku segített nekem elfeledni, ami elfeledhető: ezeket az írásokat is elvitték.

Aztán elkövetkezett 1982 novembere, amikor is számunkra hirtelen, de végül is nem váratlanul vége szakadt ennek a mindenképpen ellenére idilli világnak. Az Ellenpontok lebukása után mi nem jártunk többet a körre. Nem akartunk senkit sem „kompromittálni”, nagyon fontos volt nekünk, hogy továbbra is működjön a kör. De nemigen volt, aki vállalja az összes ezzel járó veszélyt. Egyeseknek más elfoglaltságuk volt, mások nem akarták exponálni magukat. Lebukásunk után valahogy velünk együtt az egész társaság feje fölött sokáig ott lebegett a teljes bizonytalanság, bár nem volt közük az Ellenpontokhoz, nem is tudtak róla. Ez sokak számára tűnt hihetetlennek. A szekunak is. Ezért a kör tagok, barátaink, ismerőseink közül többen a szeku tevőleges érdeklődésének örvendhettek. A helyzet tehát nemigen kedvezett a kör munkának.

Nyolcvankettő novemberében buktunk le, s csak a következő év májusában közölték, hogy nem csuknak le bennünket. De ez a közlés sem jelentett az égvilágon semmiféle garanciát semmire az akkori Romániában.

A kihallgatások alatt szinte mindenkire rákérdeztek a kör tagok és vezetők közül. Az én kihallgatóim többször is hangsúlyosan kitértek arra, hogy a kör vezetőinek mi egyebet kellene csinálniuk, ahelyett, hogy irodalmi kört szervezzenek. Például Varga Gabi mérnökként mit keres ott? Tóth Karcsi mire taníthatja a gyerekeket, ha ilyen helyre jár? Molnár Jancsi részvétele pedig kifejezetten bizarrnak hatott számukra. Mindezt persze megjátszották, de a Te személyed, Jancsi, mintha valóban jobban irritálta volna őket, mint a többieké. Nem vált világossá, hogy miért? Vagy kevesebbet tudtak rólad akkor még, mint a többiekről, a Te szerepedről az Ellenpontokban, vagy mert ismerték saját papjaik politikai szerepét történelmük során, és ez tette őket még gyanakvóbbá amiatt, hogy pap is van közöttünk? Ki tudja?

1984 nyaráig, amíg Váradon éltünk, többször is vérszegény kísérlet folyt a kör működtetésére. Varga Gabi Méder Zsoltot ajánlotta, aki néhányszor le is jött hozzánk „munkamegbeszélésre”, aztán valami mégis hiányzott ahhoz, hogy menjen a dolog. Később tudtunk Sall Laci és Szűcs Laci – aki egyébként szintén a kör felfedezettje volt, megnyervén a *Bukj föl az árból* című irodalmi pályázatunk első díját – működéséről, de erről nekünk már nagyon szórványos információink voltak.

Amikor Magyarországon éltünk, ha váradi érkezett hozzánk látogatóba, nyilván mindig szóba került a kör is, de igazi rálátásunk nem lévén, nem tudtunk azonosulni azzal, amit hallottunk róla, legfeljebb drukoltunk azoknak, akik dolgoztak benne.

Visszatekintve azokra az évekre, az én életemben nagyon nagy a hozadékuk. Az 1980-as lapindítási kísérlet Nagyváradon szintén kapcsolható az Ady Endre Irodalmi Körhöz, hiszen köri tagok akciója volt.

Arról az aláírásgyűjtő körútról, amelyre mi Karcival együtt mentünk, olyan új ismeretségekkel, valamint ismeretekkel és benyomásokkal – örömmel és bánatokkal – telítve érkeztünk vissza, hogy a váradi gazdag alapozás után nekem egyfajta nemzetélménnyé álltak össze ezek a belső érintések. Csodálatos volt. S mert idejében érkezett – 20-25 éves koromban – egy életre meghatározóvá vált számomra.

Tudom és hiszem, hogy az erdélyi ember lelkében, szellemében egy többletet hordoz, amely többlet *minden körülmények között* önmaga és a közösség azonosságának megtartása irányába mutat.